

Çocuk ve Hayat Çemberi

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk ve Hayat Çemberi

Yayın No: 63
ÇOCUK KÜLTÜRÜ DİZİSİ: 1
Düşünce: 1

Çocuk ve Hayat Çemberi
Yazan: Mustafa Ruhi Şirin

ISBN: 978-605-9501-67-5

Son okuma: Dr. Tacettin Şimşek
Dizinin kapak ve özgün tasarımı: Salih Pulcu
Dizgi: Yasemin Ünal
Tasarım ve uygulama: Nurel Naycı
Baskı ve cilt: Çevik Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak baskı: Saner Matbaacılık

1. Basım: Kasım 2019
© Mustafa Ruhi Şirin - Uçan At Yayınları, 2019

Tüm yayım hakları saklıdır. Tanıtım için alınacak kısa alıntılar dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.

Sertifika No: 16228

Uçan At Yayınları

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1
34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx)
Belgegeçer: (0212) 511 47 74
www.ucanat.com.tr
bilgi@ucanat.com.tr

Uçan At Yayınları, çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ve çocuk kültürü yayıncılığı amacıyla Bilge Kültür Sanat Yayınları tarafından 2017 yılında kurulmuştur.

Bu kitabın telif haklarını, yazarı, Çocuk Vakfı'na bağışlamıştır.

Çocuk Kültürü Dizisi'nde yer alan kitaplar Çocuk Vakfı Çocuk Akademisi danışmanlığında hazırlanmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk ve Hayat Çemberi

Mustafa Ruhi Şirin: 1955 yılında Trabzon'da doğdu. Çocukluğunu doğduğu bir dağ köyünde ve Karadeniz'in kıyısında geçirdi. Yedi yaşındayken vefat eden ve hiç unutamadığı babasının çıkıp geleceği günü beklemekten yorulmadı. Uzak denizlere kaptan olma hayaliyle büyüdü. Radyo ve televizyon programcılığı alanında yükseköğrenim gördü. 1977'de göreve başladığı TRT'den 35 yıl sonra 2011'de emekliye ayrıldı.

1977'de oğlu doğunca çocuk edebiyatı ve çocuk haklarıyla ilgilenmeye başladı. 1990'da Çocuk Vakfı'nı kurdu. Çocuk ve yetişkinlerin katılımıyla kurultay ve kongrelerin gerçekleşmesine öncülük etti. *Bir çocukta bütün çocukları düşünmek*, cümlesiyle çocuk felsefesini ifade ediyor. Fakat o, hâlâ uzatmalı (ebedî) bir çocuk.

İlk şiirini on üç yaşındayken yazmış: *Uyuyor karlı dağ/ Yağ elsiz yağmur/ Yağ...* Bu şiiri yazdığı yıldan bu yana günlük tutuyor. 1968-1973 yılları arasında tuttuğu günlükler çatı arasındaki sandıktan kaybolmuş. Çocukken hayal arkadaşı olan Naz'ın günlükleri geri getireceği umuduyla ve merak içinde bekliyor.

Türkiye'de çocuk hakları savunucusu ve çocuk yazarı olarak tanınıyor.

Yayımlanmış çocuk kitapları: *Masal Mektuplar* (mektup, 1983), *Gökyüzü Çiçekleri* (şiir, 1983), *Bir Şemsiyem Olsa Kuşlardan* (şiir, 2004), *Okula Giden Kedi* (şiir, 2012), *Dünyanın En Güzel Yeri* (şiir, 2012), *Harflerin Kardeşliği* (şiir, 2012), *Bin Masal Gemisi İnci* (şiir, 2019), *Kar Altında Bir Kelebek* (şiirli masal, 1986), *Guguklu Saatin Kumrusu* (sanat masalı, 1989), *Her Çocuğun Bir Yıldızı Var* (hikâye, 1993), *Mavi Rüyalar Gören Çocuk* (masal, 2003), *Geceleri Mızıka Çalan Kedi* (hikâye, 2004), *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun* (deneme, 2004), *Dünyaya Gülen Adam* (şiirli Nasrettin Hoca hikâyeleri, 2004), *Dünya Kardeş Sobe!* (deneme, 2006).

Yetişkinlere yönelik kitapları: *Çocuk Yüzlü Yazılar* (deneme, 1996), *Rüya Saati* (şiir, 1997), *Dünya Bir Lunapark* (şiir, 2012), *Elsiz Eldiven* (şiir, 2016), *Televizyon, Çocuk ve Aile* (araştırma, 1998), *Çocuğa Adanmış Konuşmalar 1* (söyleşi, 1998), *Çocukluğun Kozası* (araştırma, 1998), *Gösteri Çağı Çocukları* (araştırma, 1999), *Masal Atlası* (araştırma, 1998), *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü* (araştırma, 1999), *Hayat Gibi* (günlük, 2001), *Yıldız Sayan Ajaç* (toplu şiirler, 2002), *Dersimiz Çocuk* (çocuk üzerine düşünce yazıları, 2006),

Çocuk Hep Çocuk (çocuk üzerine görüşler, 2006), *Çocuk Edebiyatı Kültürü* (araştırma, 2007), *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış* (eleştiri, 2007), *Çocuğa Adanmış Çocuklar 2* (söyleşi, 2015), *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı* (inceleme, 2016), *Bir Nehrin Kaybolmayan Akışı/ Türk Masalının Yeniden Doğuşu* (inceleme, 2019), *Çocuk ve Hayat Çemberi* (düşünce yazıları, 2019).

Şiir, hikâye ve masalları Arapça, Almanca, Farsça, İngilizce, Macarca, Makedonca, Rusça, Rumence, Sırpça-Boşnakça, Özbekçe, Korece, Urducaya çevrildi; Kiril alfabesine aktarıldı. Yazarın çocuk edebiyatı yönü ile ilgili olarak 2002, 2008, 2010, 2011 ve 2014 yıllarında Türkiye’de beş yüksek lisans, 2010 yılında Mısır’da doçentlik, Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde çocuk edebiyatı eserlerinin eğitim değeri üzerine doktora tezleri (2012) yapıldı.

Masal Mektuplar kitabı 1982 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın çocuk kitabı seçildi; *Kuş Ağacı* adlı resimli masal kitabına (resimleyen, Nazan Erkmén) UNESCO Asya Kültür Merkezi Resimli Çocuk Kitapları Ödülü (1993) verildi. Çocuk hakları alanındaki çalışmaları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin Uluslararası 23 Nisan Şenliği’nde Hayat Boyu Onur Ödülü’ne lâyık görüldü (2012). Çocuk edebiyatı ve çocuk haklarının gelişimine katkısı nedeniyle Kırklareli Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi (Mayıs, 2012) ve 7. İstanbul Edebiyat Mevsimi Festivali Çocuk Edebiyatı Büyük Ödülü ile ödüllendirildi (2015).

*Oğullarımın annesi ve çocuk ödevlerimin
yol arkadaşı değerli eşim Nermin’e...*

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 9

Evrensel Çocuk/ İnsan Grameri İçin 9

Giriş

DEĞİŞEN ÇOCUK VE ÇOCUKLUK 15

(Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve Çocukluk Sosyolojisi)

Birinci Bölüm

ÇOCUK, KÜLTÜR VE MEDENİYET 55

Çocuk ve Medeniyet Düşüncesi 57

İkinci Bölüm

ÇOCUK VE ÇOCUKLUĞUN KÜLTÜREL BOYUTU 75

Çocuk ve Çocukluk: Kültürel Boyut 77

Üçüncü Bölüm

ÇOCUK HAKLARI: AYNİ OKYANUSTA YÜZMEK İÇİN 91

Birinci Çocuk Gündemi: Çocuk Hakları 125

Türkiye'nin Çocuk Haritası İçin 138

Dördüncü Bölüm

AİLE, ÇOCUK VE SOSYAL POLİTİKA 145

Aile, Çocuk, Gelenek ve Medeniyet 147

Aile, Çocuk ve Sosyal Politika 155

Yoksulluk, Küreselleşme ve Çocuk 162

Beşinci Bölüm

ÜÇ BÜYÜK ÇOCUK ÖDEVİ 169

(Eğitim, Zekâ ve Yetenek Eğitimi, Okuma Kültürü)

Medeniyet Düşüncesi ile Yeni Bir Eğitim Sistemi 171

Türkiye'de Zekâ ve Yetenek Eğitimi Sarmalı

-Kaplumbağa ile Tavşan Masalı- 178

Az Okuyan Türkiye Sarmalı 184

Altıncı Bölüm

ÇOCUK VE ANAYASA 191

Çocuğa Saygılı Bir Anayasa 193

Yedinci Bölüm

ÇOCUK, MODERNLEŞME VE MEDYA 201

Üç Modern Çocukluk Evresi 203

Çocuk ve Popüler Kültür 217

Tüketilen Çocukluğun Anlamı 224

Çocuk Hakları ve Medya 236

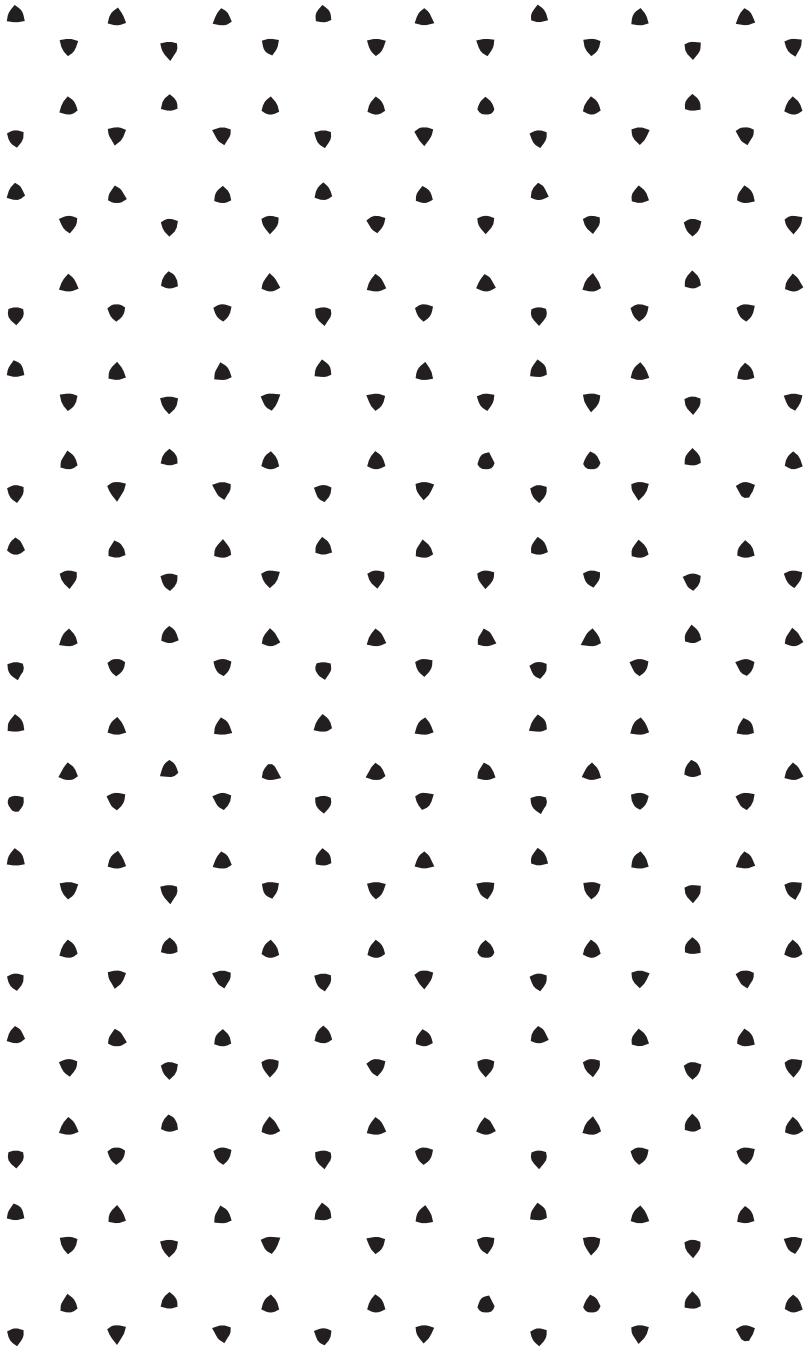
Kaynakça 241

Dizin 249

Sözler 249

Adlar ??

Kitap Adları ??

Ön Söz

Evrensel Çocuk/İnsan Grameri İçin

Çocuk ve Hayat Çemberi'ndeki yazılar birbirini izleyen bölümler olmamakla birlikte aile, çocuk, kültür, medeniyet konuları yanında çocukluk tarihi, felsefesi, sosyolojisi, çocuk modernleşmesi, çocuk/insan hakları, popüler çocuk kültürü ve eğitimi, çocuk ve anayasa, çocuk ve medya konulu yazılardan oluşuyor. Bu yönüyle bu kitaptaki yazıların ortak temasını çocuk oluşturuyor.

Çocuğu tanımaya, anlamaya ve üzerinde düşünmeye başladığım yıllardan bu yana önce konuşmaya başladığımı hatırlıyorum. Türkiye'de 1970'li yılların ikinci yarısında eğitimle ilgili kaynak kitaplar dışında aile ve çocukla ilgili okunacak nitelikli çok az kitap, ansiklopedi ve dergi vardı. Bebek bakımı ve çocuk eğitimi kitaplarının tamamına yakını ise çeviri kitaplardan oluşuyordu. 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşan kitap, dergi ve görsel medyalar modern mürebbi olarak ikame edilmeye başladı. Bu süreç 1990'lardan sonra çocuk hakları söylemi ile güncellenmeye çalışılsa, yazılı ve görsel medya sayısında artış olsa da küresel boyutlu çocuk modernleşmesinin önlenemez yükselişiyse çocuk anlayışı ve algısında yeni bir eşik oluştu. *Çocuk/insan* hakları alanı bile "kalkınma ideolojisi"ne dönüştürülerek araçsallaştırıldı. Dört yüz yıl boyunca özneleştiği ileri sürülen çocuk, bir yandan modern çocuk kuramlarının öte yandan ise bilimsel inceleme/ araştırmaların nesnesi olmaktan kurtulamadı.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde *çocuk/insan* davası insanlığın ortak kaygısına dönüşemediği için dünyanın bütün *çocuk/insan* sorunlarının çözümü mümkün olamamıştır. İçsel bir odak durumuna getirilen *çocuk/insan* hakları söylemi ise ne politik iradenin ortaya çıkmasını sağlayabildi ne de kalplerimizi birleştirebildi. Çünkü *çocuk/insan* söylemi de modern Batı uygarlığı ve dünya sisteminin küresel ilişkileriyle tarihin en büyük krizini yaşamaktadır.

Kırk yılı aşan süre içinde aile ve çocuk anlayışı ve algısının çok hızlı değiştiğini hem gözlemledim hem de yaşadım: Türkiye nüfusunun şehirlere akın ettiği bu dönemle birlikte kültür/medeniyet geleneğimizin kültürel yoğunluğu azaldıkça modern pedagoji günlük hayatımızın en gizli dokularını bile etkiledi ve dönüştürdü.

Aile ve çocukla ilgili *hayat çemberi* yeni dünyanın ufuklarına doğru yelken açtığı hâlde çocuk modernleşmesine karşı savunma hattı geliştirilemedi. Türkiye’de toplum sorunlarına ve sosyal sorunlara politik boyutlarıyla yaklaşıldığı için bu sorunların çözülmesinde yol alınmadığını da bu ön söze not düşmek isterim.

Küreselleşen modern uygarlığa karşı bütün *kültür/medeniyet* çevrelerinin toplumsal kimliğe dayalı savunma hattı geliştirmelerini önerirken iki temel noktadan hareket ediyorum: Modern Batı uygarlığı bütün insanlığı kuşatıcı ne bir felsefeye ne de inanç ve ahlak sistemine sahiptir. Her *kültür/medeniyet* çevresi kendi değerler sistemi ve insanlık medeniyetinin geliştirdiği evrensel değerlerle *çocuk/insan* sorunlarının çözümüne yönelerek savunma hattı geliştirmedikçe insanlığa katkı sunabileceği aşamaya gelemes. Çok boyutlu savunma hattı kurulmadıkça vahşi kapitalizmi besleyen dünya sisteminin egemenlik ilişkileri daha da güçlenerek yoluna devam edecek. *Çocuk ve Hayat Çemberi*’nin ana teması da bu öneriyi açıklamaya yöneliktir.

Evrensel çocuk/insan grameri’nin merkez kavramları *çocuk/insan* doğası, üst kavramları ise insanlık medeniyetidir. *Çocuk/insan* konusu bir tasavvur/anlayış, dil, *çocuk/insan* bakışı meselesidir. İnanç kökü olan İslam Medeniyeti birikimi *çocuk/insan* dili, anlayışı, pedagojik ölçüt, ilke ve değerlerini evrensel anlayışla güncelleyerek öncelikle kültürel coğrafyamızın ve insanlığın umudu olabilir. Bunun için üç aşamalı olarak hazırlık yapılması gerekir: Çocuğun doğasına ve evrensel doğrulara dayalı bir dilin geliştirilmesi. *Hayat çemberi* içinde çocuğu tanımaya ve anlamaya yönelik kuram ve modellerin oluşturulması. Kendi *kültür/medeniyetimiz* yanında bütün insanlığın sorunlarını çözmeye yönelik düşünce ve uygulama örneklerinin insanlığa sunulması. Evet, bu bir hayal ve umuttur: Hayal eden yapabilir. Her nesil, bir medeniyet için en değerli insan kaynağıdır ve her medeniyet yeni nesillerle atılım yapabilir. Umudun hayalin ikiz kardeşi olduğuna göre umutsuz olmaya gerek yoktur.

“Aynı okyanusta yüzmek” için dünyadaki çocuğun yerini belirlemenin yetmediğinin farkındayım. Vahşi kapitalizmin derin kuşatmasına rağmen hâlâ çocuk yüzlü devrimlerin gerçekleşeceğine dair inancım ve umudum her geçen gün yenileniyor.

* * *

Çocuk ve Hayat Çemberi'ndeki yazıları çocuk alanına ilgi duyan genç okurlar için kaleme aldım. Bu yazıların modernleşme ve çocuk modernleşmesi alanında ilk bilgi notları, ilk yüzleşme ve ilk düşünce ipuçları olmasını arzu etmemin bir nedeni var: *Çocuk/insan* ödevine yöneldiğim yıllarda çocukla ilgili pencerelerin çoğu Batı merkezli bilgiye açılıyordu. Bu yazıları kaleme alırken modernleşme ve çocuk modernleşmesi ile hesaplaşmadan da yola çıkabilirdim. Buna karşın çocuk modernleşmesini Batı söylemiyle eleştirme tuzağına düşmeden kitaptaki çocuk merkezli konuları değerlendirmeye çalıştım. Kaynakçada görülebileceği gibi, bu kitaptaki yazılarla Batı uygarlığı üzerinden modern çocuk paradigması eleştirisi yanında kültür ve medeniyetimizin çağımızda *çocuk/insan* ile ilgili olarak niçin çözümsüz kaldığına da değinmeye çalıştım.

Çocuk ve Hayat Çemberi içinde yer alan yazıları, çoğunluğu genç kuşak akademisyen ve çocuk entelektüellerinin okumalarına, eleştiri ve önerilerde bulunmalarına özel bir önem verdiğimi söyleyebilirim. Eleştiri ve önerilerinden yararlandığım Doç. Dr. Ali Öztürk, Prof. Dr. Aydın Gülan, Av. Betül Onursal, Prof. Dr. Beyhan Kanter, Doç. Dr. Emrah Akbaş, Ercem Erkul, Prof. Dr. Ertan Eğribel, Doç. Dr. Faruk Levent, Prof. Dr. Füsün Akarsu, Prof. Dr. Korkut Tuna, Dr. Mahmut Çitil, Dr. Memduh Cemil Şirin, Prof. Dr. Nebi Özdemir, Necmettin Oktay, Prof. Dr. Necmettin Tozlu, Dr. Necmettin Turinay, Dr. Rıdvan Karabulut, Selçuk Abdullah Evliyaoğlu, Prof. Dr. Uğur Sak, Prof. Dr. Vefa Taşdelen'e; kitabın dizgisini gerçekleştiren Yasemin Ünal kardeşime; kitabın son okuması için Dr. Tacettin Şimşek'e, kitap için özel kapak ve iç tasarım çalışması yapan Salih Pulcu'ya ve kitabı yayımlayan Uçan At Yayınları'na içtenlikle teşekkür ederim.

Nişantaşı, 23 Ağustos 2019

Mustafa Ruhi Şirin

Giriş

DEĞİŞEN ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

(Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve
Çocukluk Sosyolojisi)

DEĞİŞEN ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

(Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve
Çocukluk Sosyolojisi)

Giriş

Çocuk ve çocukluk hakkında konuşmak mı, yazmak mı zordur? Hiç kuşku yok ki çocuk ve çocukluk için ne konuşmak ne de yazmak kolaydır. Çocuk üzerine konuşmanın zorluğu, çocuğun bütün insanlık medeniyetinin hem konusu hem de sorunu olmasından kaynaklanıyor. İnsanlık tarihi boyunca çocuk ve çocukluk hakkındaki bilgilerden öğrendiğimize göre, toprağa dayalı medeniyet döneminde çocukluk kısa sürerdi ve çocukla ilgili bilgi ve kültür azdı. Tarihin bu döneminde her kültür ve medeniyet çevresinde yaşanan farklı çocukluklara karşın ortak kabuller yanında benzer olmayan çocuk anlayışları daha fazlaydı. Bazı kültürlerdeki kız ve engelli çocukların doğuşu dışında, çocuğun doğuşu “huzur kaynağı” kabul edilse de babaların beklentisi erkek çocuk olurdu. Doğuştan kazanılmış haklar söylemini peygamberlerin insanlığa hatırlattığı dönemlerden bu yana modern uygarlığın çocukla ilgili söylemi ayrımcılık düşüncesini ortadan kaldıramamış değildir.

Çocukla ilgili ortak kabullerin kaynağı ise çocuğun yaratılışındaki *evrensel çocuk gramerine* dayanıyor. Çocuğu anlamaya yönelik çok sayıda modern kuramın geliştirilmeye başlanması ile çocuk üzerine daha çok konuşulması ve yazılması iki yönden önemli sonuçlar doğurmuştur: Birinci aşamada çocuk ile yetişkinlik arasındaki farkın küçüklük/büyükükten öte *çocuk/insanın* yetişkinden farklı bir gramere sahip olmasından kaynaklandığı öğrenilmiş oldu. İkinci aşamada ise çocukla birlikte çocukluğun inşasında ikinci merkez kavram olan çocukluk üzerine konuşulduğu, yazıldığı ve kuramların geliştirildiği bir dönem başladı. Bu yazının amaçlarından biri de niçin *evrensel çocuk grameri* oluşturulamadığını irdelemeye yöneliktir.

Modernleşme, Batı'nın kendi tarihinden ve insan anlayışından uzaklaşarak bireyin inşasına yönelmesine ve yeni bir tarih anlayışını temellendirmeye yönelik bir aşamadır. Modernleşmenin insan inşasına çocukla yönelmesi sonucu geliştirilen ana sorulardan biri şu olmuştur: Çocuk ve çocukluğu tanımaya ve anlamaya yönelmek için neden iyi bir çocukluk kuramına ihtiyaç vardır? Bu soruya şu soruyla cevap verilebilir: Modernleşme ve çocuk modernleşmesi tarihi boyunca geliştirilen çok sayıda çocuk ve çocukluk kuramı olduğu hâlde, çocuk konusunda görüş birliği içinde olanlar dâhil, neden *çocuğa saygının* gereği olarak kalplerini birleştiremedi ve çocuğa eğilerek sorunlarının çözümüne yönelemedi? Bu satırların yazarı olarak bu sorunun peşinde uzun yıllar boyunca düşünmüş, konuşmuş ve yazı kaleme almış biri olmama karşın, her iki soruyla da çocuk ve çocukluk meselesinin kavranamayacağını düşünüyorum.

Bu yazıda kısaca değinileceği gibi, günümüzde kullanılan çocuk bilgisi ve çocuk kuramları Batı kaynaklı tektipleştirici çocuk modernleşmesine dayalı olduğu için Batı dışı kültür ve medeniyetleri uyarlaştırmaya yöneliktir. Bu tutum, Batı dışı bir çocuk ve çocukluk hayatı olmadığı vurgusunu içerdiği için bir yandan *evrenselcilik* dayatması öte yandan ise *küresel* bir kuşatmayı da içermektedir.

21. yüzyılın ilk çeyreği sona ermeden genel bir tespit yapmak gerekmektedir: Çocuk ve çocukluğu *modernleşme, küreselleşme* ve *evrenselcilik* bağlamı ile sınırlandırmak, Batı dışı kültür ve medeniyetlerin *çocuk/insan* tasavvurlarını dışta bırakarak çocuk sarmalının nedenlerini -Batı uygarlığının üstünlüğüne dayalı kabul- ve egemenlik ilişkilerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle önce ve öncelikle kültür ve medeniyetimizi merkeze alarak, çocuk ve çocukluk algısını kökten temellendireceğimiz dil, çocuk ve çocukluk kuramları geliştirebilmemiz için *hayat çemberimiz*in bütün boyutlarını içerecek *bilgi kileri* ile *çocuk/insan* tasavvurumuzun inşasına yönelmemiz gerekecek. Bu öneri, *modernleşme, evrenselcilik* ve *küreselleşme* kuşatması karşısında edilgen durumdaki bütün kültür ve medeniyetler için de geçerlidir. Çünkü çocuk meselesi ve çocuk sorunları ne Doğu ve Batı ne de tek bir medeniyetin sorunudur; bütün toplumların ve insanlık medeniyetinin ilk ödevidir.